

Національний науковий центр
«Інститут виноградарства і виноробства ім. В. Є. Таїрова»,
Україна

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ РОЗВИТКУ ВИНОГРАДАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Необхідність стабілізації та формування подальшого стійкого розвитку виноградарства і виноробства України на перспективу є важливим моментом для виведення цієї галузі на міжнародний рівень, особливо в умовах приєднання до СОТ та інтеграційних устрімлень до світового ринку.

Ключові слова: показники розвитку виноградарства і виноробства, виноградарська галузь, сільськогосподарські підприємства.

Вступ. Визначення сучасного стану виноградарсько-виноробного підкомплексу України є дуже актуальним та зумовлено тим, що виноградарство є однією з найважливіших галузей її агропромислового комплексу. Для визначення основних шляхів підвищення конкурентоспроможності та ефективності функціонування цієї галузі необхідно проаналізувати сучасний стан та тенденції розвитку виноградарства в Україні.

До проблеми визначення сучасного стану виноградарсько-виноробного підкомплексу України зверталися Авидзба А. М., Анісімова Н. Ю., Бузні А. М., Власов В. В., Матчина І. Г., Буркинський Б. В., Панасюк А. Л., Оганесянц Л. А., Лянний О. Д., Спектор Я. С. та інші вчені.

Мета проведеного у дослідження аналізу полягає у визначенні стану виноградарства України та шляхів подальшого розвитку цієї галузі, орієнтованої на збільшення обсягів виробництва продукції виноградарства, підвищення її конкурентоспроможності та економічної ефективності.

Результати досліджень. Аналіз основних показників господарської діяльності підприємств виноградо - виноробного підкомплексу України протягом останніх років свідчить, що через ряд причин мікро- і макrorівня, ситуація в галузі залишається складною.

Так, площа насаджень у сільськогосподарських підприємствах, протягом кількох десятиріч, в т.ч. і в останні роки, характеризується стійким скороченням. Наведені в таблиці 1 дані свідчать про те, що на кінець 2012 р. загальна площа виноградних насаджень в сільськогосподарських підприємствах скоротилась відповідно до середньої за 2001-2005 рр. майже на 27%. Також слід відмітити значне коливання врожайності винограду по окремих регіонах України. Так, якщо в 2012 році середня врожайність по Україні становила 53,3 ц/га, то в сільськогосподарських підприємствах Закарпатської області лише 20,6 ц/га.

Таблиця 1

Динаміка основних показників розвитку виноградарства в сільськогосподарських підприємствах України

Показники	В середньому за		2011 р.	2012 р.	2012 р. до 2001-2005 рр.			2012 р. до 2006-2010 рр.		
	2001-2005	2006-2010			Індекс	Відхилення		Індекс	Відхилення	
						абсолютне, +,-	відносне, %		абсолютне, +,-	відносне, %
Загальна площа насаджень, тис. га	87,5	78,3	70,7	64,2	0,73	-23,3	-26,6	0,82	-14,1	-18,0
в т.ч. плодоносних	74,9	58,6	56,3	55,0	0,73	-19,9	-26,6	0,94	-3,6	-6,1
Валовий збір винограду, тис. т	248,5	248,2	337,0	292,9	1,18	44,4	17,9	1,18	44,7	18,0
Врожайність, ц/га	33,5	42,7	59,9	53,3	1,59	19,8	59,1	1,25	10,6	24,8
Посаджено виноградників, тис. га	3,7	3,7	1,5	1,1	0,41	-2,2	-59	0,41	-2,2	-59
Розкорчовано насаджень, тис. га	6,7	5,5	4,4	2,0	0,65	-2,3	-34	0,80	-1,1	-20
Індекс вибуття	1,8	1,5	2,9	1,8	-	-	-	-	-	-

Дослідження комплексу організаційно-економічних питань розвитку столового виноградарства в Україні свідчить про те, що розвиток столового виноградарства відбувається досить складно. За даними Державної служби статистики України, основні площі виноградних насаджень столових сортів нині зосереджені в АР Крим та Одеській області. На долю сільськогосподарських підприємств цих регіонів припадає 77% загальної площі столових сортів та близько 80% валового збору винограду.

Як свідчать дані таблиці 2, площа столових сортів, незважаючи на відносно високий попит на столовий виноград на внутрішньому ринку, скоротилась, порівняно з 1990 р., у 4 рази і складала у 2012 році лише 8,5 тис. га. Слід зазначити, що приблизно таку площу мали сільськогосподарські підприємства України ще за даними перепису виноградних насаджень 1953 року.

Таблиця 2

Показники розвитку столового виноградарства у сільськогосподарських підприємствах України

Показники	Роки									2012 р. у % до 1990 р.
	1990	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Площа насаджень столових сортів, тис. га	34,4	12,7	12,6	11,7	10,2	9,7	9,2	9,4	8,5	24,7
Питома вага столових сортів до загальної площі виноградників, %	21,6	15,3	15,6	14,6	12,8	12,4	12,5	13,1	12,0	-9,6
Валовий збір винограду, тис. т	108,6	48,4	16,0	34,4	29,4	29,1	24,9	36,9	6,0	33,2
Питома вага столових сортів у загальному валовому зборі	16,3	18,8	10,3	14,2	10,4	9,4	9,5	10,9	10,1	-6,2
Виробництво столового винограду у розрахунку на 1 особу, кг	2,1	0,9	0,9	0,7	0,6	0,6	0,5	0,8	0,8	38,1

Необхідно підкреслити, що площа столових сортів скоротилась в усіх регіонах промислової культури винограду України. Так порівняно з 1990 р. майже в 9 разів скоротилась площа столових сортів у сільськогосподарських підприємствах Миколаївської області, у 7 разів господарствах Запорізької області. Але на відміну значного скорочення пропозиції столового винограду за рахунок власного виробництва, постійно зростають імпорتنі поставки свіжого винограду. За даними Державної служби статистики України, імпорт столового винограду збільшився з 7,4 тис.т у 2000 р. до 43,9 тис.т у 2012 р., або майже у 6 разів. До речі експортні поставки столового винограду майже повністю припинені і складають лише 0,2 тис.т у 2012 році. До основних імпортерів столового винограду належать Туреччина та Італія. На долю цих країн у 2012 р. припадало більше 80% загального обсягу імпорتنих поставок. Якщо враховувати стійке зменшення обсягів промислового виробництва столового винограду власними товаровиробниками та постійне зростання імпорту, можна зробити висновок, що наповнення внутрішнього ринку відбувається переважно за рахунок імпорту і Україна стає все більш залежною від зарубіжних ринків столового винограду.

Аналіз ринку винопродукції в Україні (виробництво, імпорт, експорт) свідчить про помітну тенденцію зростання обсягів виробництва винопродукції, зокрема – коньяку (за виключенням 2012 року), виробництво, якого у 2011 р. збільшилось порівняно з 2006 р. більш ніж в 1,5 рази (табл.3). Проте слід зазначити різке зменшення обсягів виробництва виноградного вина в 2012 р. Так порівняно з попередніми роками, зменшення виробництва вина становило близько 40-50 %, а, наприклад, на підприємствах Одеської області воно скоротилось на 70 %.

За висновками фахівців, сучасні обсяги виробництва винограду технічних сортів, все ще не спроможні в повній мірі забезпечити сировиною наявні виробничі потужності виноробної галузі. У зв'язку з цим, у виробництві вітчизняної винопродукції використовується, поряд із власною сировиною, імпортні виноматеріали та коньячні спирти.

Динаміка виробництва винопродукції в Україні

Показники	Роки							2011 р. до 2006 р.	
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	+,-	%
Вино виноградне, млн. дал	16,5	19,4	20,9	22,8	29,6	17,0	14,7	-1,2	89
у % до попереднього року	-	17,6	7,7	8,9	29,7	-42,5	-13,5	-	-
Вино ігристе, млн. дал	5,2	5,4	5,8	5,7	6,0	5,4	5,6	0,4	109
у % до попереднього року	-	5,1	6,2	-0,5	4,7	-9,5	3,7	-	-
Коньяки, млн. дал	2,8	3,5	3,8	3,0	3,5	4,3	2,5	-0,3	89
у % до попереднього року	-	28,5	8,3	-20,7	13,7	23,9	-41,9	-	-

У 2012 р. порівняно з 2005 р., імпорт винопродукції збільшився майже на 230%.

З метою визначення ємності українського ринку винопродукції проведено аналіз обсягу продажу через торгову мережу України виноградного вина, шампанського та коньяку за 2005-2012 рр. Визначено, що за останні роки ємність внутрішнього ринку винопродукції складає 16-19 млн. дал, в т.ч. виноградного вина – 10-12 млн. дал, шампанського - 4 млн. дал, коньяку - 2-3 млн. дал.

За даними Державної служби статистики України, у структурі споживання алкогольних напоїв (за винятком пива) частина виноробної продукції складає близько 43%, в т.ч. вина – до 26%, шампанського – біля 10% і коньяку – 7%. Водночас, як стверджують фахівці, через торгову мережу реалізується, за різними даними, від 20 до 40% фальсифікованої винопродукції.

Характеризуючи сучасний стан виноградарства, слід зазначити, що незважаючи на щорічне зростання виробничих витрат по догляду за насадженнями і суттєві недоліки в ціноутворенні, виробництво винограду в умовах сільськогосподарських підприємств в цілому по Україні є економічно привабливим (табл. 4). Так, згідно зі статистичними даними, упродовж останніх 4 років, з кожного гектару плодоносних виноградників отримано в середньому по 7 тис. грн., а рентабельність виробництва винограду становила від 57,1 до 92,1 %. Зазначимо, що це найбільш високі рівні рентабельності виробництва серед усіх сільськогосподарських культур, що вирощувалися в 2008-2011 рр. в Україні.

Разом із тим, економічна ефективність виробництва винограду є нестабільною по роках, оскільки коливаються ціна реалізації і собівартість, яка зростає із року в рік.

Аналіз динаміки собівартості винограду і ціни реалізації свідчить про випередження росту цін на виноград в порівнянні із собівартістю продукції. Це свідчить про те, що підвищення рентабельності виробництва винограду технічних сортів необхідно здійснювати, в першу чергу, за рахунок зменшення витрат на його виробництво. Це особливо актуальне питання, оскільки на внутрішньому ринку винопродукції України посилюється конкурентна боротьба, яка стримує ріст цін на винопродукцію вітчизняного виробництва, а відповідно й ріст цін на сировину.

Водночас динаміка собівартості 1 ц винограду в сільськогосподарських підприємствах України свідчить про наявність стійкої тенденції її збільшення в усіх регіонах України, при значному коливанні її по областях. Також аналіз показав наявність значного коливання економічної ефективності галузі по окремих регіонах України. Так, у 2012 р. при середній по Україні рентабельності – 72,6%, найбільш високий рівень рентабельності був в підприємствах Миколаївщини та АР Крим – відповідно 145,7 % та 127,0 %. Водночас, на підприємствах Одеської області рівень рентабельності був значно нижчий –30,4%. На підприємствах Закарпатської області виробництво винограду було збитковим. У 2012 році збиток від реалізації винограду становив 945 тис. грн., а рівень збитковості – 30,1%.

Дослідження ефективності виробництва винограду показало наявність прямого зв'язку між рівнем урожайності винограду і собівартості та прибутковості галузі. Так, у 2011 р. на підприємствах Одеської області, зокрема в Білгород-Дністровському та Татарбунарському районах, в яких врожайність винограду була в два і більше разів вище ніж в середньому по області, рівень рентабельності склав відповідно 51,1 і 174 % при середньому по області 26,3 %.

Аналізуючи динаміку врожайності виноградних насаджень, можна зробити висновок про очевидну тенденцію її зростання, яка в середньому за 2007 – 2012 рр. порівняно з 2001-2005 рр.

зросла майже у 2 рази. Однак, для розширеного відтворення насаджень ці темпи зростання ще недостатньо високі. Згідно з розрахунками, врожайність повинна бути на рівні 70-80 ц/га.

Таблиця 4

Показники економічної ефективності вирощування винограду в сільськогосподарських підприємствах України

Показники	Роки							2011 до 2006, +/-
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Врожайність, ц/га	24,4	40,1	48,5	53,3	47,4	59,9	53,3	28,9
В розрахунку на 1 ц продукції, грн.:								
- собівартість	151,8	132,22	162,56	142,82	198,25	224,52	235,49	83,69
- ціна реалізації	211,4	208,35	258,16	274,3	379,9	352,65	406,51	195,11
- прибуток	60,1	76,13	95,60	131,48	181,65	128,13	171,02	109,92
Рівень рентабельності, %	39,6	33,2	58,8	92,1	91,6	57,1	72,6	33 в.п.

Виходячи з того, що важливим фактором ефективності виробництва винограду є рівень реалізаційних цін, які в значній мірі формують відповідний рівень прибутковості галузі, проаналізована динаміка цін на виноград по областях України (табл.5). На прикладі виноградарських підприємств Одеської області, за допомогою факторного аналізу, проведено дослідження впливу цін на прибутковість галузі. Так, в 2012 році підприємства області реалізували винограду на 15,5 тис. т більше порівняно з 2011 р. При цьому реалізаційна ціна збільшилась з 278,52 грн. за 1 ц у 2011р. до 319,61 грн. у 2012 р. В той же час собівартість 1 ц зросла відповідно з 220,56 грн. до 245,01 грн. Прибуток від реалізації винограду в цілому по області зріс на 22,6 млн. грн., з них за рахунок збільшення обсягу реалізації винограду на 6,2 млн. грн., а за рахунок зміни ціни – на 16,4 млн. грн. Отже, збільшення прибутку від реалізації винограду обумовлено на 73% за рахунок підвищення ціни.

Таблиця 5

Динаміка середньореалізаційних цін на виноград по агропідприємствах України

Області	Середня ціна реалізації 1ц, грн.						2012 р. у % до 2007 р.
	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	
АР Крим	279	330	372	550	528	667	239
Закарпатська	95	240	281	169	207	218	230
Запорізька	171	155	160	157	294	309	181
Миколаївська	169	336	318	365	289	344	204
Одеська	183	199	196	262	279	320	175
Херсонська	208	170	203	271	333	396	190
Всього по Україні	208	258	274	380	353	407	196

З метою розв'язання проблем інтенсивного ведення галузі виноградарства та виявлення напрямів його перспективного розвитку, у звітному році, сумісно з Головнім управлінням агропромислового розвитку Одеської облдержадміністрації, була розроблена та затверджена Регіональна програма «Виноградарство і виноробство Одещини на 2013-2025 рр.».

В Програмі, що розроблена у відповідності до «Галузевої програми розвитку виноградарства та виноробства України на період до 2025 року» обґрунтовані шляхи і способи розв'язання проблем, вирішення яких забезпечить призупинення негативних процесів, стабілізацію та подальший розвиток виноградарсько-виноробної галузі в регіоні. Розрахована потреба в матеріально-технічних та трудових ресурсах, капіталовкладеннях для виконання завдань і заходів, що передбачені Програмою.

Висновки. Серед першочергових завдань стабілізації і розвитку виноградо-виноробного виробництва можна визначити:

- зниження собівартості сировини за рахунок широкого використання ресурсозберігаючих технологій, ефективного застосування комплексу агротехнічних заходів, що сприяють підвищенню урожайності винограду;
- формування інтеграційних механізмів у галузі, розробка ринкових схем просування виноградарської продукції і виноматеріалів від виробників у сферу переробки, а також впровадження ефективних методів ціноутворення і форм взаєморозрахунків;
- проектування і закладання нових насаджень на основі сучасних наукових розробок, насамперед детального комплексного аналізу агроекологічних умов за методикою ампелоекологічних досліджень;
- закладання і перезакладання виноградників сертифікованим садивним матеріалом у необхідних обсягах із використанням новітніх ресурсозберігаючих технологій;
- стратегічним відновлення бази виноградних розсадників, забезпечивши перехід виноградного розсадництва на виробництво сертифікованого садивного матеріалу.

Література

1. Матчина И. Г. Обоснование прогноза развития виноградарства и виноделия Украины до 2015 года / И. Г. Матчина // Виноградарство і виноробство: міжв. тем. наук. зб. – Одесса: Optimum, 2007. – Вип. 44. – С. 76-85.
2. Экономические проблемы виноградарства и виноделия: монография / под ред. Б. В. Буркинського. – Одесса: Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2007. – 216 с.
3. Панасюк А. Л. Мировое производство винограда и вина / А. Л. Панасюк // Виноделие и виноградарство. – 2003. - № 1. – С. 12-13.
4. Оганесянц Л. А. Мировое производство и потребление вина в 2006 г.: предварительная оценка / Л. А. Оганесянц, А. Л. Панасюк // Виноделие и виноградарство. – 2007. - № 2. – С. 6-7.

Джабурия Л. В., Белоус И. В., Бурлак А. В.

Анализ основных показателей развития виноградарской отрасли Украины

Необходимость стабилизации и формирования дальнейшего устойчивого развития виноградарства и виноделия Украины является важным моментом для вывода этой отрасли на международный уровень, особенно в условиях присоединения к ВТО и интеграционных устремлений к мировому рынку.

Ключевые слова: показатели развития виноградарства и виноделия, виноградарская отрасль, сельскохозяйственные предприятия.

L. V. Dzhaburiya, I. V. Belous, A. V. Burlak

Analysis of main indicators of Ukraine vineyards branch development

The need for stabilization and subsequent formation of sustainable Ukraine viticulture and winemaking for the future, today is an important point for the output of the industry on an international level, especially in the WTO accession and integration into the world market.

Keywords: indicators of viticulture and winemaking development, vineyard industry, agricultural enterprises.